

Şemseddin Sami ve Çocuk Edebiyatımız

İbrahim DEMİRCİ

Daha çok dil, sözlük ve ansiklopedi çalışmalarıyla tanıdığımız Şemseddin Sami (1850-1904) ancak üç sayı yayımlayabildiği *Aile* dergisindeki “Çocuklara Hikâye” başlıklı altı hikâyesi, “Oyun” örnekleri ve “Mesail” (2. ve 3. sayıda “Mes’ele”) başlıklı bilmeceleriyle çağdaş çocuk edebiyatımıza da öncülük etmiş görünmektedir.

17 Cemaziyelahir 1297 (27 Nisan 1880) tarihinde ilk sayısı yayımlanan *Aile*’nin sahibi Mihran, “Muharriri: Ş. Sami”dir. “Aileye, yani kadınlara, çocuklara ve ev işlerine” ilişkin çeşitli konuları içereceği belirtilen “mecmua”nın “Marif Nezareti”nin ruhsatıyla basılıp yayılmakta olduğu ve 26 sayısının bir cilt kabul edileceği ifade edilmiştir.

Şemseddin Sami Bey, yine Mihran’ın sahibi olduğu, “Edebiyat ve fûnûn ve sanâyi’ e dâir mecmû’ adır” şeklinde takdim edilen *Hafta*’nın 22 Ramazan 1298 (17 Ağustos 1881) tarihli ilk sayının çıkış bildirisi sayabileceğimiz “İfâde-i Merâm”ın son paragrafında *Aile* hakkında şu bilgiyi vermiştir: “Her ne kadar ki biz dahi geçen sene “Aile” unvanıyla bir mecmuanın neşrine mübaşeret ettiğimiz hâlde, devamına muvaffak olamayıp, bazı esbâb-ı mücbireye mebnî muvakkat suretiyle tatiline mecbur olduk ise de, ...” “Muvakkat” kelimesinin yanına konan dipnotu işareti bizi şu ifadeye götürmektedir: “Aile’nin neşrin-den vazgeçmeyip, dördüncü adedinden başlayarak neşrine devam etmek için, münasip bir vakit ve fırsata muntazırız.” (s. 2) Muharrir, maalesef bu “vakit” ve “fırsat”ı bulamamıştır.

Aile’nin ilk sayınının 13-15. sayfalarında yayımlanan iki hikâye, “Çocuklara Hikâye” başlığını taşır. Özel başlığı bulunmayan hikâyeleri yazım ve noktalama özelliklerine dokunmadan aktarıyorum:

Fitnat ile İffet, biri sekiz buçuk, ve diğeri yedi yaşında iki kız kardeş idiler. Pek uslu olduklarından, ve derslerine çalışdıklarından, anneleri her ay başı kendilerine birer hediye verirdi.

Kendilerine hediye vermenin vakti gelince, anneleri üstlerine başlarına bir göz gezdirerek, hangi şeyleri eskimiş ise, onu yeniletdirirdi.

Bir ay başı kendilerine birer çift yeni potin /alacaktı. Fitnat ile İffet, ikisi birden, annelerinin elini öperek:

—Anneciğim, iki çift potin alacak para ile bir yorgan alınamaz mı? dediler.

Anneleri:

—Kızlarım, yorganı ne yapacaksınız? diye sordu.

—Anneciğim, şu yanımızdaki vîrâne de yatar bir muhâcir karısı vardır, sokukdan ditreyip duruyor, dediler; bizim potinlerimiz daha kullanılır, o para ile o kadıncağıza bir yorgan alalım.

Anneleri ânide hizmetçisini gönderip, güzel ve kalın bir yorgan aldırdı. Kızlar hizmetçiyi vîrâneye götürüp, yorganı kadına verdiler. Bîçâre kadın pek çok duâlar etdi.

Fitnat ile İffet eski potinlerini giydikçe, gülerek birbirinin yüzüne bakarlardı; ve yorganın o zavallı kadına verdiği memnûniyeti düşünerek, sevinirlerdi.

* * *

İzzet beş yaşında bir çocuk idi. Babasıyla annesinin başka evlâdları yoğidi; İzzet'i pek nazlı alışdırmışlardı. Babası her akşam eve geldikçe, kendisine bir oyuncak getirirdi; annesi kendisine, mahsus oynamak için, bir oda bırakmışdı.

Bununla berâber İzzet evin içinde oynamaktan hoşlanmayıp, sokağa çıkmak isterdi; bırakmadıkları vakit, ağlardı.

Bir gün kimsenin kendisine bakmadığını görünce, usullacık kapuyı açıp, sokağa çıkdı. Tesâdüfen kapunun önünden de bir çingene, maymununu oynatarak, geçiyordu. Birtakım çocuklar da çingenenin etrafını almış berâber yürüyorlardı.

İzzet maymunun oynadığını görmek arzusuyla, o çocukların içine karışarak, çingenenin arkası sıra gitdi. O çocukların çoğu başı açık ve yalın ayak idiler.

İzzet elinde –babasının evvelsi akşam kendisine getirmiş olduğu- güzel bir oyuncak tutarak, ve maymuna şaşkın şaşkın bakarak, gidiyordu. Fesinde de bir “Maşaallah” ile bir iki altın ve birkaç dâne inci var idi.

İzzet şaşkın şaşkın gitmekte olduğundan, evden ne kadar uzak ve ne tarafa gitdiğini bilmiyordu.

Bir vakit böyle gitdikden sonra, o çocukların biri İzzet'in oyuncağını kapıp, bir tarafa gitdi. İzzet onun arkasına koşmak üzere iken, başka bir çocuk

fesini kapıp, öbür tarafa gitti. İzzet fesini kapını bırakarak, oyuncağını kapının arkasından koşmağa başladı; lâkin ayağı bir taşa rast gelerek, yüzü üstüne düştü, yüzünden kan akmağa başladı. O aralık oyuncağını kapın çocuk bir sokağa sapıp, gitti.

İzzet hem fesini hem oyuncağını gaib ederek, ve ağzı burnu kan içinde olarak, sokağın ortasında ağlıyordu. Gelen geçenler ne için ağladığını soruyorlardı; İzzet:

—Fesimi! Oyuncağımı! Anneme gideceğim! diyordu.

Evinin nerede olduğunu soruyorlardıysa da, İzzet yalnız:

—Beni anneme götür! diyordu.

Evini tarif etmesini bilmiyordu. Sokakda toprağın üzerine yatıp, ağlayarak, ve kendisine yanaşan köpeklerden korkarak, akşama kadar o hâlde kaldı.

Annesi kendisinin evde olmadığını görünce, / her tarafa adam koşdurmuştu. Gece saat birde¹ bu adamların biri İzzet'i bulup, evine getirdi.

İzzet, fessiz ve kanlar içinde olduğu hâlde, annesinin eline sarılarak, ve ağlayarak:

—Anneciğim! Bir daha sokağa çıkmak istersem, beni bağla, beni habs et, bırakma! dedi.

O günden sonra, bir daha, yalnız olarak, sokak kapusundan dışarıya çıkmadı.

Aile'nin 24 Cemaziyelahir 1297 tarihli 2. sayısının 30. ve 31. sayfasında (sayfa numaraları 1'den başlamamakta, önceki sayının kilere eklenmektedir.) yine "Çocuklara Hikâye" başlığı altında aşağıdaki iki hikâye yer almaktadır:

Emine dokuz yaşında pek güzel ve pek uslu bir kız idi. Annesi hiçbir vakit Emine'nin ricâsını reddetmemişti. Çünkü Emine kabûl olunmayacak bir şey istemezdi.

Bir gün Emine annesine koşarak:

—Annem, dedi, benim altı takım çamaşırım vardır; beş takım idare etmez mi?

—Eder, kızım.

—Öyle ise, kapıda çırılçıplak bir küçük muhâcir kızı vardır, bir takımını ona vereyim; benim eski bir fistanımla bir çift kunduram vardır, onları giydiğim

1 "Gece saat bir" akşam ezanından bir saat sonrayı göstermektedir. (İ.D.)

yokdur, öyle duruyor; onları da vereyim.

—Peki, dedi annesi.

Ertesi gün Emine mektebden döndükde dolabını açıp, beş takım çamaşırı yanında bir takım da yeni çamaşırıla bir yeni fistan ve bir çift yeni kundura buldu.

*

Atiye altı yaşında bir kız idi. Gündüzün mektebe gidiyordu; sabahleyin de erkenden kalkıp, annesi kendisine dersini okutduğundan, dersi bütün çocuklardan iyi belliyordu. Hoca kendisinden çok memnun idi, her vakit sâir çocuklara “Bakın Atiye nasıl çalışıyor! Siz niçün onun gibi çalışmıyorsunuz?” derdi.

Akşam evinde, yemek yendikten sonra, annesine misafir gelirdi. Atiye misafirlerin yanında oturmağı çok seviyordu. Lâkin annesi bırakmayıp, yemekden sonra, bir saat geçer geçmez, kendisini yatmağa gönderirdi. /

Bir akşam Atiye şikâyet ederek:

—Anneciğim, daha erkendir, şimdi geceler uzundur, bırakın yanınızda oturayım, dedi.

Misafirler dahi annesine ricâ ederek, yanlarında kalmasına müsaade olundu.

Atiye misafir kadınların kendisini ohşayıp taltif etmelerinden hoşlanarak, gece saat altıya kadar uyanık durdu.

Ertesi gün sabahleyin annesi yatağına gidip, kendisini uyandırmak istediye de, Atiye pek geç ve pek yorgun olarak yatmış olduğundan, kalkamadı. Kalkdığı vakit, saat dört buçuk idi. Dersini okumağa vakit bulamayıp, giyinir giyinmez, mektebe koşdu.

Hoca ibtidâ kendisini, geç kaldığıyçün tekdîr etdi; sonra derse geçince, dersini de bilmediğini görerek, kendisine pek acı gelen bir iki söz söyledi.

Atiye, dâimâ tahsîn ve âferinle alışmış olup, tekdîre hiç alışmamış olduğundan, ve kendisine hased eden diğer çocukların sevindiklerini görerek, hüngür hüngür ağlamağa başladı.

Akşam evine gitdiğinde, gözleri şişmiş idi. Annesi sebebini sorunca, Atiye:

—Âh! Anneciğim! Benim ne vakit yatıp, ne vakit kalkacağımı ben bilmem, siz bilirsiniz, dedi; bundan böyle ne ben size ricâ ederim, ne siz benim ricâmı dinleyiniz; bildiğiniz gibi yapın.

O günden sonra Atiye hiçbir vakit annesinin emir ve tenbîhi hâricine çık-

madı.

Aile'nin 2 Recep 1297 tarihli 3. sayısının 44. sayfasında "Çocuklara Hikâye" başlığı altında aşağıdaki metinler yer almaktadır:

Hanife yedi yaşında bir kız idi. Bir gün annesi kendisini büyükannesinin evine göndermişti. Hanife, bir odada yalnız oynarken, büyük annesinin ayinesini kırar; korkusundan, bir şey söylemeksizin, büyük annesinin elini öperek, evine döner.

Büyük annesi ayinenin kırılmış olduğunu görünce, halayıklara sorar, bir şey gö(r)medik, bilmeyiz, derler.

Hanife o günden sonra bir daha büyük annesinin yanına gitmeğe cesaret edemez. Nihayet birçok vakit geçdikden sonra, büyük annesinin kendisini göreceği gelir; hizmetcisini gönderip, Hanife'yi alır.

Hanife büyük annesinin ayinesi yerine ayinenin yalnız bir parçasını görünce, kızarır. Büyük vâlidesi der ki:

—Çocuğum ayineyi kırmaklığın bir kaza idi; lâkin beni halayıklar hakkında şübheye komak, ve bu / kadar vakit beni görmeğe gelmemek, işte bunlar büyük kabahatlerdir.

*

Kerime küçük iken, okumağa arzusu yoğidi. Her ne vakit annesi kitabı alıp, kendisini okumağa çağırsa, Kerime ağlamağa başlar, ve gözlerinden yaş dökerek, okurdu. Annesi kendisini çok seviyorduydu da, yine gözyaşlarına bakmayıp, dersini okuturdu.

Kerime on altı yaşında iken, merdivenden düşüp ayağını kırdı. Hekimler iyi etdiler; lâkin altı ay yatakta yatdı. O vakit annesi ölmüşüdi. Babası da sabah işine gidip, akşam evine gelirdi. Kerime bütün günü babasının kendisine getirdiği kitapları okumağla geçirirdi.

O vakit her saat annesine rahmet okuyarak:

—Âh anneciğim! Benim gözyaşlarıma bakmayıp da, okumağa alıştırdığına ne iyi etdin! Okumak bilmeye idim, şimdi ne yapacaktım? derdi.